Crisis in De Onlanden

Bij het woord crisis kan je momenteel waarschijnlijk maar aan één ding denken: Corona. En zeker, de Corona-crisis heeft ook De Onlanden niet onberoerd gelaten. Net als in alle natuurgebieden in Nederland was hier goed te merken dat Natuur nog zo ongeveer de enige plek was waar je de Corona-perikelen kon ontvluchten. Het was op ongebruikelijke momenten erg druk in het gebied. Geen probleem uiteraard en het, tamelijk zeldzame, fenomeen van gezinnen met jonge kinderen die de Natuur intrekken was zelfs een aangename bijkomstigheid van het hele gedoe. Helaas trokken er ook andere types de Natuur in. U heeft daar genoeg over gehoord en gelezen de afgelopen tijd. We zullen het er hier niet over hebben. De crisis waar ik op doel is van een andere aard, maar heeft ook veelvuldig het nieuws gehaald in de voorbije weken. Ik heb het uiteraard over de recorddroogte in Nederland. De Onlanden heeft het voordeel dat het als doorstroom-moeras altijd nog wel wat aanvoer van water houdt, maar ook dit moeras ontkwam niet aan verdroging. Vooral langs het Eelderdiep was het weer raak. Compleet uitgedroogde percelen die in normale jaren juist de plas-dras omgeving bieden waar Porseleinhoen en Kleinst waterhoen zo van houden. Beide soorten waren dan ook zo goed als afwezig hier. Ook de eenzaam hoempende Roerdomp langs het diepje, terwijl we hier gewend waren aan 5-7 hoempers, was een duidelijk signaal van de verdroging. Op veel plaatsen in Nederland wordt geprobeerd de Natuur op kunstmatige wijze nog wat nat te houden. In De Onlanden is dat tot nu toe nog niet geprobeerd, al moet gezegd worden dat de verhoging van het boezempeil (met 10-13 cm) door het waterschap wél helpt om bijvoorbeeld het Matslootgebied nat te houden. Je kunt je afvragen of het vasthouden aan natte Natuur in Nederland op den duur nog realistisch is. Na drie uitermate droge voorjaren en zomers op rij is toch wel duidelijk dat we ook in ons kikkerlandje toegaan naar een heel ander klimaat dan we gewend waren. De Natuur zal zich daar heus wel aan aanpassen, maar of de mens dat kan is de vraag. We moeten dan immers af van het vasthouden aan de natuur'waarden' die we nu kennen en de ruimte geven aan een heel ander soort Natuur en Landschap, waarin zuidelijker soorten een grotere rol spelen. Ik zie het wel zitten hoor, over een jaar of 20-30: in de salinas (of zoutpannen dan, op z'n Nederlands) langs de Groningse kust foerageren de Flamingo's en Steltkluten, terwijl de Bijeneters op jacht zijn naar insecten boven de bijna drooggevallen wadi's in De Onlanden. Kraakcicades klinken oorverdovend vanuit de kurkeiken of Eucalyptus in de tuinen. "Maar de Grutto's dan?", zult u vragen. Daarvoor moet je dan maar op vakantie naar de voormalige toendra's van Siberië, lijkt me.

Wim van Boekel

Inhoudsopgave

	Bladzijde
- Nieuw maaibeheer De Onlanden door Jacob de Bruin	**3**
- Het Hooibeestje door Roelof Blaauw	**5**
- **De oeverzwaluwwand van de Lettelberter Petten; het vervolg** door René Oosterhuis	**6**
- Metingen aan broeikasgassen in De Onlanden door Bart Kruijt	**8**
- Kort nieuws door Wim van Boekel	**9**

Colofon

Dit is een uitgave van Stichting **Natuurbelang De Onlanden**. De Nieuwsbrief wordt verspreid via de website van deze stichting: www.natuurindeonlanden.nl
Meer informatie over de stichting is te vinden op de website.

Aan deze digitale Nieuwsbrief werd meegewerkt door:
Roelof Blaauw, Staatsbosbeheer
Jacob de Bruin, Natuurmonumenten
René Oosterhuis, Het Groninger Landschap
Bart Kruijt, Wageningen Universiteit

Samenstelling:
Wim van Boekel

Foto's gemaakt door:
René Oosterhuis (blz. 6 en 7)
Bart Kruijt (blz. 8)
Wim van Boekel (overige foto's)

Copyright: de informatie en foto's in deze uitgave mogen gekopieerd of gebruikt worden, mits onder vermelding van de bron, tenzij anders wordt vermeld.

Voor meer informatie over deze Nieuwsbrief kunt u contact opnemen met Wim van Boekel:
email wvanboekel@home.nl
telefoon 0505567406 of 0644444270

Foto: Veenreukgras

Nieuw maaibeheer in De Onlanden

Door **Jacob de Bruin**, ecoloog bij Natuurmonumenten

Al vroeg in mei vonden er maaiwerkzaamheden plaats in natuurgebied De Onlanden. Vooral in het terrein van Natuurmonumenten werd een flink aantal percelen bij de Zanddijk en de Noorddijk gemaaid [maar ook bij Staatsbosbeheer werd langs de Roderwolderdijk al gemaaid; red.]. In onderstaande tekst legt Natuurmonumenten uit waarom juist nu deze percelen gemaaid worden.

Vochtig hooiland
Bij het beheer van vochtig hooiland wordt gericht op het laten ontstaan van soortenrijke vegetaties en het voorkomen van vervilting van de strooisellaag, verruiging en verbossing. Dit betekent dat deze percelen elk jaar één keer worden gemaaid en dat het maaisel wordt afgevoerd. Extra komt hier nog bij dat het regenwater afgevoerd wordt en basenrijk grondwater aangevoerd moet worden.

Verschralingsbeheer van vochtige hooilanden
Bij de betreffende percelen is de kwaliteit van de vegetatie nog steeds niet voldoende. Daarom heeft Natuurmonumenten besloten dat de percelen een intensiever beheer nodig hebben. Dit wordt gedaan door het zogenaamde verschralingsbeheer. Met het uitvoeren van het verschralingsbeheer worden percelen niet één-, maar tweemaal per jaar gemaaid. Na het schrijven van een gezamenlijke gebiedsvisie voor De Onlanden (zie vorige Nieuwsbrief) is het verschralingsbeheer toegevoegd aan het totale beheer van het natuurgebied. Dit is het eerste jaar dat Natuurmonumenten het verschralingsbeheer toepast in De Onlanden (zie de plattegrond hieronder voor een overzicht van de verschillende vormen van maaibeheer in de terreinen van Natuurmonumenten).
We streven uiteindelijk naar graslanden die pas ná 15 juli 'snijrijp' zijn, want dit zijn bloemrijke graslanden. Helaas zijn veel graslanden in De Onlanden te voedselrijk. Met het verschralingsbeheer worden ze omgevormd naar soortenrijkere graslanden. Om het verschralingsbeheer goed uit te voeren moet er vroeg gemaaid worden en moeten we afwijken van de Gedragscode Natuurbeheer. Onderstaand wordt uitgelegd waarom er afgeweken moet worden van de Gedragscode Natuurbeheer.
Het maaitijdstip beïnvloedt de onderlinge concurrentie in de vegetatie en daarmee de verhouding tussen grassen en kruiden. Daarnaast worden door het maaien en afvoeren voedingsstoffen onttrokken aan de bodem, waardoor de bodem voedselarmer wordt, wat gunstig is voor kruiden. Helaas wordt dit proces tegengewerkt door stikstofdepositie en, bij voldoende drooglegging, door oxidatie van de veenbodem. Verschralen gaat daardoor in De Onlanden erg langzaam. Het verschralingsbeheer bestaat uit een vroege snede in mei of juni en een tweede snede in september. De percelen worden uiteraard niet bemest.
Verschralingsbeheer in De Onlanden vindt dus vroeg in het seizoen plaats. Aangezien deze werkzaamheden plaatsvinden in de zogenaamde "kwetsbare periode" levert dit gevaar op voor de natuurdoelen. In de periode april tot juli hebben veel soorten broedvogels kleine jongen of broeden nog. Ook eenjarige doelsoorten zoals Grote ratelaar bloeien in deze periode. Het verschralingsbeheer moet dus zorgvuldig worden uitgevoerd. We gebruiken daarom de methode van het gefaseerd maaien. Hierbij wordt niet de gehele vegetatie in een perceel gemaaid, maar blijft een deel ongemaaid. Het ongemaaide deel kan bij een latere maaibeurt alsnog gemaaid worden, terwijl dan een ander deel van de oppervlakte ongemaaid blijft. Het idee hierachter is dat er op deze manier ook na een maaibeurt foerageer- en schuilmogelijkheden overblijven voor kleine dieren in de vegetatie. Neem bijvoorbeeld de Veldleeuwerik. Deze soort heeft binnen 45 dagen zijn jongen vliegvlug. De Veldleeuweriken die voor 15 april beginnen met broeden kunnen rond 1 juni beginnen aan hun tweede legsel. De vroeg gemaaide percelen kunnen dan prima fungeren als habitat voor het tweede legsel.
Wij hopen u op deze manier voldoende informatie te hebben gegeven omtrent het maaien en het verschralingsbeheer in De Onlanden.

De vier verschillende vormen van maaibeheer door Natuurmonumenten en
de percelen in De Onlanden waar die toegepast worden in 2020 (kaart door Arcadis).

Het Hooibeestje

Door **Roelof Blaauw**, boswachter bij Staatbosbeheer

Als je het over natuurbeheer hebt en je naam is Hooibeestje dan heb je best een toepasselijke naam. Het Hooibeestje is een kleine dagvlindersoort die in De Onlanden voorkomt maar niet op grote schaal. Deze kleine vlinders zijn, zeker van dichtbij, fraai oranjegeel gekleurd met een zwart en wit oogje en een ogenschijnlijk saai gekleurde ondervleugel van bruin en grijsbruin. Ogenschijnlijk omdat van heel dichtbij de kleuren prachtig in elkaar overlopen en een mooi geheel vormen met kop, ogen en antennes.

De toepasselijke naam van deze soort is uiteraard niet voor niets want hij komt voor op graslanden, bermen en kaden waar het gras gemaaid en afgevoerd wordt; zeg maar hooilanden Die grazige plekken moeten niet te voedselrijk zijn en ook niet te nat. En laten we die omstandigheden nu af en toe hebben langs de wandel- en fietspaden in De Onlanden. Uiteraard is de moeraswereld in De Onlanden het meest aansprekend maar het kijken daarnaar doen we vaak vanaf een berm of kade. De meeste kans om hier het Hooibeestje te zien is op die gedeelten van berm of kade waar het vrij droog, kruidenrijk en schraal is; dus plaatsen met een vrij lage plantengroei. Het zien van één of meerdere Hooibeestjes kan juist mooi in deze periode van de voorzomer. Overigens heeft het Hooibeestje meerdere generaties en kan het gehele zomer-halfjaar gezien worden. Toevallig waren dit jaar de Hooibeestjes opvallend vroeg aanwezig en in grotere aantallen dan normaal. Dat heeft alles te maken met een warme nawinter en voorjaar waar deze soort baat bij heeft. Andersom zorgt ook een (zeer) koud voorjaar voor(veel) lagere aantallen.
Ook al is het Hooibeestje in Nederland een redelijk algemene soort, hij is toch belangrijk voor het natuurbeheer en waarschijnlijk in toenemende mate. De voedselrijkdom van grazige vegetaties is de laatste decennia namelijk enorm toegenomen en dus hebben soorten van meer voedselarme omstandigheden het steeds moeilijker. Beroemde en beruchte soorten van echt voedselarme omstandigheden zijn onderhand al zeer zeldzaam geworden of zelfs verdwenen en intussen zijn we al aangekomen bij soorten die in de matig voedselarme omstandigheden leven. Het Hooibeestje is daar een voorbeeld van en zo ook de Bruine vuurvlinder, het Oranje zandoogje en het Zwartsprietdikkopje. Tien tot twintig jaar geleden maakten we ons nog totaal geen zorgen om deze soorten, maar nu zijn zij ook al indicatoren van een betere natuurkwaliteit. Besef dus bij het waarnemen van een Hooibeestje in de grazige vegetaties van De Onlanden - hier zit het nog redelijk goed met de natuur. Hooibeestje blij, waarnemer blij en natuurbeheerder blij.

De oeverzwaluwwand van de Lettelberter Petten; het vervolg.

door **René Oosterhuis**, beheerder bij Het Groninger Landschap

Vorig jaar meldde ik in deze Nieuwsbrief al het succes wat we hadden met de speciale oeverzwaluwwand in 2019. Van de 60 beschikbare nestingangen in de betonwand waren er 51 bezet door Oeverzwaluwen. Ook zaten er nog acht paren in het naastgelegen zandlichaam. Omdat de wand bijna volledig bezet was en kolonies Oeverzwaluwen nog groter kunnen worden was het plan om de wand een stuk te verlengen door er vijf betonelementen aan toe te voegen, zodat er in totaal ruimte ontstaat voor 120 broedparen Oeverzwaluw.

Het plaatsen van de nieuwe zwaluwwand begin maart 2020 (foto: René Oosterhuis)

Eind 2019 waren de financiële middelen bij elkaar om de wand uit te breiden, met dank aan het Dinamo Fonds en Stichting Jaap van Duijn Vogelfonds die een financiële bijdrage geleverd hebben. Vervolgens kon worden overgegaan tot aanleg van een extra wand. Een zoektocht op internet naar leveranciers van overzwaluwwanden leverde een interessant ontwerp op van Vivara Pro. Geen wand van betonelementen maar een soort grote nestkast van 4 meter breed, 1,5 meter diep en 2 meter hoog met daarin ruimte voor 59 nestkasten waar Oeverzwaluwen in kunnen broeden. Bijzonder aan dit ontwerp is dat er aan de achterkant van de wand een deur zit waardoor eenvoudig de nestenkasten schoongemaakt kunnen worden. Tevens geeft het de unieke mogelijkheid om aanvullend onderzoek te doen aan de Oeverzwaluw. Niet alleen het aantal broedparen kan nauwkeurig bepaald worden, maar door regelmatige controle geeft het ook inzicht in het verloop van het broeden en in het broedsucces: wanneer word gestart met de eileg, hoeveel jongen worden er geboren, hoeveel jongen vliegen uit, wat is de conditie van de jongen en gaan de paren voor één of twee broedsel in een seizoen?

De achterkant van de zwaluwwand met toegang tot de nestkasten (foto: René Oosterhuis)

Begin maart, vlak voordat de Oeverzwaluwen in De Onlanden arriveerden, is de speciale wand geplaatst met behulp van een kraan. Half maart was de wand afgewerkt en klaar voor het broedseizoen. Dit bleek net op tijd want begin april waren de eerste vogels al weer aan het foerageren op de plas bij de wand; ruim drie weken eerder dan in 2019! Op 17 april is een nestentelling uitgevoerd; er waren toen 44 van de 60 gaten in de betonwand bezet maar nog geen enkele in het nieuwe deel. Bij de volgende telling begin mei was het een drukte van belang in de kolonie. De betonwand zat helemaal vol; van de 60 gaten waren er 58 bezet door Oeverzwaluwen, één nest was bezet door een paartje IJsvogel en één nestingang aan de rand van de wand was ongeschikt om in te broeden. Ook het nieuwe deel was in gebruik genomen: vijf nesten met eieren en nog eens acht nesten waar nestbouw plaatsvond.

Vooraanzicht met de betonwand in het midden, rechts het zandlichaam en links het nieuwe deel (foto: René Oosterhuis)

De Oeverzwaluwen hebben bij aankomst dus als eerste gekozen voor hun oude en vertrouwde broedlocatie, de betonwand. Maar toen die eenmaal vol was zijn ze overgestapt op het nieuwe deel. Het was spannend of ze direct het eerste jaar al gebruik zouden maken van de nieuwe wand maar dat is gelukt! En op het moment van schrijven van dit verhaal, eind mei, zijn inmiddels de eerste jongen geboren in de speciale nestkasten.

[red.: RTV Noord heeft onlangs een mooie reportage gemaakt over het ringen van jonge Oeverzwaluwen in de nesten in de nieuwe wand. Zie https://www.rtvnoord.nl/nieuws/709963/Broedende-oeverzwaluwen-weten-nieuw-nestkastgebouw-meteen-te-vinden]

Mei 2020: de binnenzijde van de nieuwe zwaluwwand met een blik op één van de eerste nesten met eieren (foto's: René Oosterhuis)

Metingen aan broeikasgassen in De Onlanden
en polder Camphuis, door Wageningen Universiteit

Door **Bart Kruijt**, onderzoeker bij Wageningen Universiteit

In de omgeving van Stad lopen diverse natuurontwikkelingsprojecten, veelal met als belangrijkste doel de zeldzame soorten te behouden en terug te krijgen, maar vaak ook met als nevendoel het helpen bij algeheel milieubehoud. Moerassen, en vooral moerassen die nog maar kort geleden zijn ontstaan door het verhogen van het waterpeil, herbergen een erg actief groeiende plantenvegetatie. Hierbij wordt afgestorven plantenmateriaal in en op de bodem achtergelaten en dat zorgt voor een toenemende veenlaag. Dat veen, organisch materiaal dus, bestaat bijna geheel uit koolstof-verbindingen. Daarom wordt meestal aangenomen dat groeiende moerassen stevig bijdragen aan de opname van CO_2 uit de lucht. Dit gas draagt bij aan het broeikaseffect, dus helpt CO_2 opname in moerassen, net zoals in bossen, bij het tegengaan van klimaatverandering. Aan de andere kant kunnen veengrond en dood plantenmateriaal dat weer afbreekt weer CO_2 uitstoten. Daarnaast stoten moerassen ook vaak methaangas uit (moerasgas!) en methaan is ook een broeikasgas. Of een moeras daadwerkelijk bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering hangt onder andere af van het waterpeil, maar ook van de weersomstandigheden, zoals de temperatuur. Het is dus best spannend of en hoe sterk de nieuwe moerassen bij Groningen hieraan bijdragen.
Gelukkig is deze uitwisseling van broeikasgassen te meten! Binnenkort zullen in De Onlanden en in de polder Camphuis (net ten zuiden van het Friesche Veen) metingen worden opgestart om te bepalen hoeveel CO_2 er door de vegetatie en de bodem wordt opgenomen en hoeveel methaan er wellicht wordt uitgestoten. Hiervoor is door Natuurmonumenten een project opgestart in samenwerking met Wageningen Universiteit. Voor dit onderzoek zal er, afwisselend in het ene en het andere gebied, een mastje verschijnen van zo'n vijf meter hoog, met apparatuur erop en eraan. De foto's hieronder geven een impressie van hoe dit eruit ziet: bovenin zitten meetapparaten die de CO_2 en methaan in de lucht continu meten, samen met de luchtbeweging. Door deze metingen heel vaak en snel te doen en te combineren meten we hoeveel CO_2, methaan, en ook waterdamp omhoog of omlaag beweegt; van het oppervlak af (uitstoot) of ernaartoe (opname). Als we dit een paar weken meten, dan weten we de gemiddelde opname of uitstoot voor die tijd van het jaar. Er zullen ook ' gewonere' metingen worden gedaan zoals grondwaterstand, zonnestraling, temperatuur en luchtvochtigheid. Deze zaken beïnvloeden de opname en uitstoot en we willen weten hoe. Ter plekke zal te zijner tijd een display worden geplaatst met meer uitleg over wat er gemeten wordt. Later zullen ook grafieken van de metingen direct voor ieder beschikbaar worden gemaakt op een website. De mastjes zelf zullen niet toegankelijk zijn, want het gaat om gevoelige meetapparatuur.
Voor meer informatie vraag Bart Kruijt, Wageningen Universiteit, bart.kruijt@wur.nl

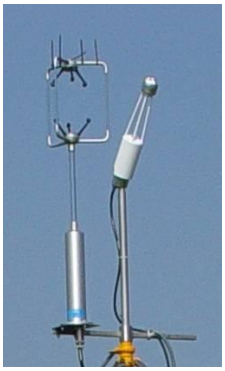

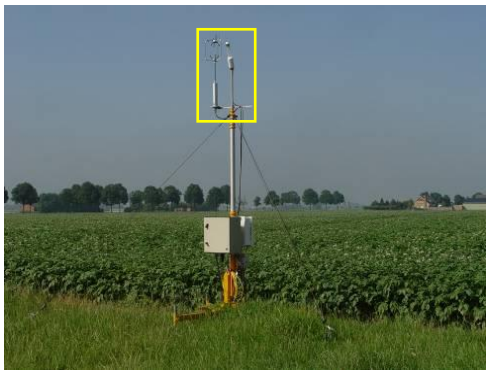

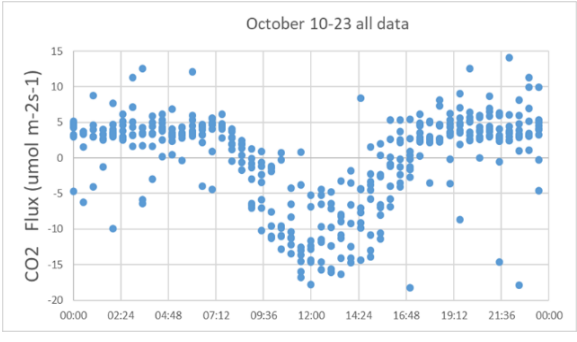

Links en midden: zogeheten eddy covariantie -opstelling in landbouwperceel. Rechts: typische gemiddelde dagelijkse gang van CO_2 fluxen, in dit geval boven veenweide. Negatieve waarden staan voor opname.

Kort nieuws

door **Wim van Boekel**, stichting Natuurbelang De Onlanden

Waar is de Grote waternavel?
In de Nieuwsbrief is de afgelopen jaren herhaaldelijk bericht over de immer verder in De Onlanden oprukkende exoot Grote waternavel. We hebben onze zorgen hierover niet onder stoelen of banken gestoken en lange tijd leek de soort alleen maar toe te nemen op de plekken waar hij gesignaleerd werd. Dit voorjaar was de verwachting dat die toename, na alweer een extreem zachte winter, weer overal te zien zou zijn. Op een aantal plaatsen overwoekerde de plant inderdaad al snel weer flink grote wateroppervlakken, maar vreemd genoeg werd in de Blauwvennen (ten oosten van het Leekstermeer) juist heel weinig Grote waternavel gezien langs de oevers van de zuidelijke slenk en in de plas bij de Mijmerbank, twee gebieden waar de plant zich vorige zomer nog enorm uitbreidde. Wat de reden is dat de uitgroei hier in dit jaar achter bleef is onbekend. Wellicht heeft de record hoge waterstand eind februari en de daarmee gepaard gaande sterke stroming een groot deel van de oevers schoon gespoeld? Of misschien is het spul opgegeten door ganzen en eenden? We weten het niet, maar het is een spannende ontwikkeling en we zullen dus zeker volgen hoe het verder gaat met deze ongewenste plantensoort in het gebied.

Windturbines bij Westpoort; update
In de vorige Nieuwsbrief vertelden we al kort over de plannen van de gemeente Groningen voor plaatsing van windturbines langs de A7 bij bedrijventerrein Westpoort. Inmiddels is de Verkenning voor deze plannen afgerond en is het eindrapport naar de gemeenteraad gestuurd. De Verkenning heeft duidelijk gemaakt dat er nog heel wat onderzocht moet worden voor besloten kan worden of er wel/niet windturbines geplaatst gaan worden. Vooral over het vliegverkeer van de diverse vogelsoorten, die in verschillende jaargetijden onderweg van en naar hun foerageergebieden en slaapplaatsen in de omgeving de windturbines passeren, is nog onvoldoende bekend. Ook heeft Groningen-Eelde Airport inmiddels laten weten dat de geplande tiphoogte van 150 meter van de turbines in strijd is met de veiligheidsvoorschriften voor het menselijke vliegverkeer. Het eindrapport wordt binnenkort besproken in de raadscommissie die daar over gaat. Dan zal blijken of doorgegaan wordt met het project bij Westpoort. Wordt vervolgd dus.

Beverprotocol
Al een paar jaar geleden is door de provincies Groningen en Drenthe en de waterschappen Hunze&Aa's en Noorderzijlvest een start gemaakt met het opstellen van een zogenaamd Beverprotocol. De groei van de beverpopulatie in en rond de Hunze en Drentse Aa was de aanleiding hiervoor. Ook de 'problemen' die Bevers, door hun graafwerk en dammenbouw, begonnen te veroorzaken voor de veiligheid en het waterbeheer maakten de noodzaak om te komen tot een soort 'handleiding voor beverbeheer' actueel. Om allerlei redenen kwam dit Beverprotocol nooit echt goed van de grond, maar begin dit jaar is de draad weer opgepakt en kreeg Bureau Altenburg & Wymenga opdracht om het Beverprotocol verder uit te werken. Doel van het geheel is te komen tot duidelijke afspraken over de gebieden waar Bevers wel of niet mogen leven en over het beverbeheer dat daaraan gekoppeld wordt. In De Onlanden komt de Bever nu nog niet voor, maar de soort wordt wel binnen een aantal jaar verwacht. Dat is de reden dat ook wij gevraagd zijn om mee te denken en praten over de inhoud van het Beverprotocol. Door de C-crisis ligt het proces nu weer even stil, maar het is zeker de bedoeling om de draad binnenkort weer op te pakken. Ook dit wordt vervolgd dus.